

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (ODIHR)

LATVIJAS REPUBLIKAS

SAEIMAS VĒLĒŠANAS

2006. gada 7. oktobrī

EDSO/ODIHR Ierobežotās vēlēšanu novērošanas misijas gala ziņojums

Varšava
2007. gada 8. februāris

SATURS

I.	KOPSAVILKUMS	1
II.	IEVADS	2
III.	POLITISKĀ SITUĀCIJA	3
IV.	VĒLĒŠANU SISTĒMA	3
V.	LIKUMDOŠANAS IETVARS	4
A.	PĀRSKATS	4
B.	TIESĪBAS KANDIDĒT	4
1.	<i>Lustrācijas nosacījumi</i>	4
2.	<i>Kandidējošo personu tiesību ierobežošana</i>	6
C.	PILSONĪBAS UN NATURALIZĀCIJAS JAUTĀJUMI	6
D.	KAMPAŅAS FINANSĒJUMS	7
VI.	VĒLĒŠANU ADMINISTRĀCIJA	8
A.	MANDĀTU PIEŠĶIRŠANA	8
B.	VĒLĒŠANU KOMISIJAS	8
C.	POLITISKO PARTIJU UN KANDIDĀTU SARAKSTU REĢISTRĀCIJA	8
D.	VĒLĒTĀJU SARAKSTI	9
E.	BALSOŠANA ĀRPUS LATVIJAS	9
F.	VĒLĒTĀJU IZGLĪTOŠANA UN INFORMĒŠANA	10
VII.	KAMPAŅA	10
A.	PĀRSKATS	10
B.	TREŠO PERSONU APMĀKSĀTAS KAMPAŅAS	11
VIII.	PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI	12
A.	REGULĒJOŠAIS IETVARS	12
B.	KAMPAŅAS ATSPOGUĻOŠANA PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻOS	13
C.	POLITISKĀS REKLĀMAS	14
IX.	SŪDZĪBAS UN APELĀCIJAS	15
X.	NOVĒROTĀJI	15
XI.	SIEVIEŠU LĪDZDALĪBA	16
XII.	MINORITĀŠU LĪDZDALĪBA	16
XIII.	VĒLĒŠANU DIENA	17
A.	BALSOŠANA	17
B.	REZULTĀTU SKAITĪŠANA UN TABULU SASTĀDĪŠANA	19
XIV.	REZULTĀTU PAZIŅOŠANA	20
XV.	IETEIKUMI	20
1.	PIELIKUMS: OFICIĀLO REZULTĀTU KOPSAVILKUMS	22
PAR EDSO/ODIHR		23

**LATVIJAS REPUBLIKAS
SAEIMAS VĒLĒŠANAS
2006. GADA 7. OKTOBRIS**

EDSO/ODIHR Ierobežotās vēlēšanu novērošanas misijas gala ziņojums¹

I. KOPSAVILKUMS

Atsaucoties uz Latvijas Republikas uzaicinājumu, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (EDSO/ODIHR) 2006. gada 7. oktobra notikušajās parlamenta (Saeimas) vēlēšanās organizēja ierobežotu vēlēšanu novērošanas misiju. EDSO/ODIHR misija tikās ar vēlēšanu organizēšanā iesaistītajām amatpersonām, kā arī ar politisko partiju, plašsaziņas līdzekļu un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem, lai gūtu ieskatu vēlēšanu procesā un ar to saistītajos likumdošanas jautājumos, kā arī ar plašsaziņas līdzekļiem saistītos jautājumos. Uz trim reģionālajiem centriem tika norīkoti ilgtermiņa novērotāji. Vēlēšanu dienā EDSO/ODIHR misijai pievienojās EDSO Parlamentārās asamblejas īstermiņa novērošanas misija. EDSO/ODIHR un EDSO Parlamentārā asambleja neveica sistemātisku un visaptverošu vēlēšanu dienas norišu novērošanu, taču novērotāji apmeklēja 88 vēlēšanu iecirkņus visā Latvijā.

Šīs bija piektās Saeimas vēlēšanas kopš 1991. gada, kad Latvija atguva neatkarību. Iepriekšējās šāda veida vēlēšanas norisinājās 2002. gadā, un tās novēroja EDSO/ODIHR vēlēšanu novērošanas misija (EOM).

Vēlēšanu process kopumā noritēja saskaņā ar EDSO saistībām attiecībā uz demokrātiskām vēlēšanām. 7. oktobrī notikušo Saeimas vēlēšanu organizēšana bija caurskatāma un profesionāla, un kampaņa noritēja konkurences caurvītā un plurālistiskā vidē. Vēlēšanu administrācija guva plašu sabiedrības uzticību.

Pateicoties kopš 2002. gada vēlēšanām ieviestajām pozitīvajām izmaiņām balsstiesību piešķiršanā, cilvēkiem, kas bijuši aizturēti, bet ne notiesāti, saskaņā ar Satversmes tiesas 2003. gada lēmumu tagad var saglabāt balsstiesības. Satversmes tiesa 2003. gadā par spēkā neesošu atzina Radio un televīzijas likuma normu, kas noteica, ka pārraides svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25% no kopējā dienas raidlaika apjoma. Abos šajos lēmumos atspoguļotas agrākas EDSO/ODIHR rekomendācijas.

Tomēr ir vairāki neatrisināti jautājumi, pie kuriem būs jāstrādā jaunievēlētajai Saeimai, valdības amatpersonām un Centrālajai vēlēšanu komisijai. Atsevišķi no šiem jautājumiem ir minēti iepriekšējās EDSO/ODIHR rekomendācijās, piemēram:

- Saeimas Vēlēšanu likums joprojām nosaka kandidatūru izvirzīšanas ierobežojumus, kas saistīti ar kandidāta darbību drošības vai izlūkošanas dienestos bijušās Padomju Savienības pastāvēšanas laikā vai līdzdalību atsevišķās politiskās organizācijās pēc 1991. gada 13. janvāra;

---

¹ Šis ziņojums ir pieejams arī latviešu un krievu valodā. Tomēr par vienīgo oriģinālu uzskatāms dokuments angļu valodā.

- pašreizējā Valsts valodas likuma interpretācija liedz Centrālai vēlēšanu komisijai nodrošināt vēlētājiem paredzētos informatīvos materiālus citās valodās, izņemot latviešu;
- nozīmīgas izmaiņas kampaņas finansējumu regulējošā likumā, sevišķi attiecībā uz politisko partiju kampaņu izmaksu griestu ierobežošanu, iespējams, veicinājušas pieaugošo „trešo personu” iesaistīšanu kampaņās un slēpto reklāmu izmantošanu. Rodas šaubas par kampaņas godīgumu un šādu darbību regulēšanu;
- kaut arī vēlēšanu process noritēja efektīvi, atsevišķos vēlēšanu iecirkņos netika pilnībā aizsargāta balsojuma aizklātība.

Turklāt apmēram 411 000 cilvēku Latvijā, kas ir ap 18% visu iedzīvotāju, nav ieguvuši Latvijas vai citu pilsonību un tāpēc saglabā nepilsoņa statusu. EDSO/ODIHR joprojām satrauc fakts, ka nepilsoņiem Latvijā nav tiesību balsot nevienā vēlēšanu līmenī. Kā konstatēts EDSO/ODIHR gala ziņojumā par 2002. gada Saeimas vēlēšanām, tas, ka ievērojamai pilngadīgo iedzīvotāju daļai nav balsstiesību, liecina par ieilgušu demokrātijas trūkumu.

EDSO/ODIHR iepriekšējās rekomendācijās noteikts, ka jāapsver iespēja ļaut nepilsoņiem vēlēt pašvaldību vēlēšanās; tāds pats ieteikums saņemts arī no EDSO Parlamentārās asamblejas, Eiropas Padomes un Baltijas jūras valstu padomes. Kopš Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gadā, Latvijā dzīvojošie ES pilsoņi ir ieguvuši tiesības vēlēt pašvaldību vēlēšanās un Eiropas Parlamenta vēlēšanās.

Saeimas vēlēšanas joprojām notiek bez balsotāju reģistra, ļaujot balsstiesīgajiem pilsoņiem balsot jebkurā vietā valstī. Šī sistēma šķiet efektīva, lai gan Eiropas Parlamenta vēlēšanās un pašvaldību vēlēšanās Latvijā vēlētāju reģistri tiek izmantoti.

EDSO/ODIHR izrāda gatavību arī turpmāk atbalstīt varas orgānu centienus risināt šajā ziņojumā minētās problēmas.

II. IEVADS

18. jūlijā Latvijas Republika uzaicināja EDSO/ODIHR novērot 2006. gada 7. oktobrī paredzētās 9. Saeimas vēlēšanas. Pēc Vajadzību izvērtēšanas misijas (NAM), kas Rīgu apmeklēja laikā no 2006. gada 3. augusta līdz 5. augustam,² 16. septembrī uz Latviju nosūtīja ierobežotu vēlēšanu novērošanas misiju. EDSO/ODIHR misiju vadīja vēstnieks Boriss Frlecs (*Boris Frlec*), un tā sastāvēja no divpadsmit ekspertiem, kas atradās Rīgā, sešiem ilgtermiņa novērotājiem trijos reģionālajos centros: Ventspilī, Valmierā un Daugavpilī.

EDSO/ODIHR misija analizēja likumdošanas ietvaru, pirmsvēlēšanu administrāciju un plašsaziņas līdzekļus, kā arī sekoja vēlēšanu kampaņas norisei. Saskaņā ar Vajadzību izvērtēšanas misijas (NAM) rekomendācijām, vēlēšanu dienā netika veikta sistemātiska vai visaptveroša vēlēšanu iecirkņu novērošana. EDSO/ODIHR misija novēroja vēlēšanu dienas norises un balsu skaitīšanas kārtību atsevišķos vēlēšanu iecirkņos Rīgā un citos Latvijas

² EDSO/ODIHR Vajadzību izvērtēšanas misijas ziņojums pirms 2006. gada 7. oktobrī gaidāmajām Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanām, 2006. gada 5. septembris. Visi EDSO/ODIHR vēlēšanu ziņojumi ir pieejami interneta vietnē www.osce.org/odihr-elections/

rajonos, taču īstermiņa novērotāji netika izvietoti. Misija saskaņoja savus konstatējumus ar EDSO Parlamentārās asamblejas īstermiņa novērošanas misiju viceprezidentes Barbaras Heringas (*Barbara Haering*) vadībā. Vienotais paziņojums preseī tika sniegts 8. oktobrī.

EDSO/ODIHR misija vēlas izteikt atzinību Latvijas Ārlietu ministrijai, Centrālajai vēlēšanu komisijai un citām valsts un vietējām varas iestādēm un nevalstiskajām organizācijām par palīdzību un sadarbību novērošanas misijas laikā.

III. POLITISKĀ SITUĀCIJA

7. oktobrī notikušās Saeimas vēlēšanas bija piektās vispārējās vēlēšanas Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas 1991. gada 4. maijā. Saeima ir vienpalātas parlaments, kas sastāv no 100 deputātu vietām. Tā tiek ievēlēta uz četriem gadiem. Saeima savukārt uz četriem gadiem ievēl Latvijas prezidentu. Nākamās prezidenta vēlēšanas notiks 2007. gadā.

Šajās vēlēšanās piedalījās deviņpadsmit partijas. Galvenās sāncenses bija Tautas partija (Ministru prezidenta Aigara Kalvīša pārstāvētā partija), Zaļo un Zemnieku savienība (Latvijas Zemnieku savienības un Latvijas Zaļās partijas apvienība ar Ventspils mēru Aivaru Lembergu kā Ministru prezidenta kandidātu), Jaunais laiks (opozīcijas partija, kas izveidota, lai piedalītos 2002. gada vēlēšanās, bet vairs neietilpst valdības koalīcijā), Saskaņas Centrs (opozīcijas partija, kas pārstāv galvenokārt krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju intereses), Latvijas Pirmā partija/Latvijas Ceļš (vēlēšanu apvienība, ko veido partija, kas pārstāv kristīgās vērtības, un Latvijas liberālākā partija), Tēvzemei un Brīvībai (partija, kas pārstāv Latvijas nacionālistiskās idejas), Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā (pārstāv galvenokārt krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju intereses).

EDSO/ODIHR vēlēšanas Latvijā iepriekš novērojusi 1995., 1998. un 2002. gadā. 2002. gadā EDSO/ODIHR EOM misija izdarīja secinājumu, ka parlamenta vēlēšanas kopumā noritējušas saskaņā ar EDSO saistībām un citiem starptautiskiem standartiem, tomēr noteica problemātiskās jomas.³

IV. VĒLĒŠANU SISTĒMA

Saeimas deputāti tiek ievēlēti, izmantojot atvērto sarakstu proporcionālo sistēmu piecos daudzmandātu vēlēšanu apgabalos. Vēlēšanu apgabali nesakrīt ar administratīvo vai teritoriālo iedalījumu un atšķiras pēc lieluma; tie ir mandāti, kas tiek noteikti proporcionāli aprēķinātajam tajos dzīvojošo vēlētajū skaitam. Kandidāti var tikt izvirzīti tikai politiskas partijas vai apvienības iesniegtā sarakstā, bet sevis pārstāvētās partijas saraksta ietvaros kandidāta vārds var parādīties vairākos vēlēšanu apgabalos. Partijām jāpārvar 5 procentu barjeru no visā valstī iegūtajām derīgajām balsīm. Katras partijas vai politiskās apvienības iegūtais mandātu skaits tiek noteikts, balstoties uz kopējo vēlēšanu apgabalos iegūto balsu skaitu, pielietojot noapaļošanas algoritmu (Senlaga formulu).

Vēlēšanu dienā vēletājiem tiek izsniegts vēlēšanu zīmju komplekts – pa vienam katrai partijai vai apvienībai, kas piedalās vēlēšanās. Vēletāji drīkst atstāt zīmi tukšu, bet drīkst arī atzīmēt

³ EDSO/ODIHR Ziņojums par 2002. gada 5. oktobrī notikušajām Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanās, 2002. gada 20. novembris.

sev tīkamo kandidātu vai izsvītrot no saraksta sev netīkamo kandidātu. Ja kandidāts tiek ievēlēts vairāk kā vienā vēlēšanu apgabalā, viņš vai viņa ieņem deputāta vietu rajonā, kurā iegūts visvairāk balsu. Vēlēšanu rezultāti, pēc kuriem nosaka Saeimā iekļuvušās partijas, ir zināmi dažas stundu laikā pēc vēlēšanu iecirkņu slēgšanas, bet Saeimā iekļuvušo kandidātu vārdi nav zināmi ātrāk kā divas līdz trīs nedēļas pēc vēlēšanu dienas.

V. LIKUMDOŠANAS IETVARŠ

A. PĀRSKATS

2006. gada Saeimas vēlēšanas norisinājās uz tādas pašas likumdošanas bāzes kā 2002. gadā. Iepriekšējo četru gadu laikā Saeimas vēlēšanu likumā (Vēlēšanu likumā) nav veikts daudz izmaiņu, tomēr ir ieviesti atsevišķi jauninājumi, piemēram, saskaņā ar Satversmes tiesas lēmumu ir atcelts Vēlēšanu likuma nosacījums, kas liedz balsstiesības aizturētajiem, kas gaida tiesu un nav notiesāti.⁴ Ar citiem grozījumiem ir pagarināts vēlēšanu iecirkņu darba laiks un atcelta policijas tiešā loma vēlēšanu materiālu uzraudzīšanā.

2002. gadā ievēlētā Saeima neizskatīja tādus problēmjautājumus kā nepilsoņu balsstiesības vai kandidātu izvirzīšanas kārtību ierobežojošie „lustrācijas” nosacījumi, kas bija iekļauti rekomendācijās EDSO/ODIHR gala ziņojumā par 2002. gada Saeimas vēlēšanām.⁵

Būtiskas izmaiņas ir izdarītas Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā („Partiju finansēšanas likumā”), galvenokārt, nosakot griestus 0.20 Ls (LVL) apmērā, kas atbilst aptuveni 0,30 eiro, uz katru balsstiesīgo vēlēšanu kopējiem politisko partiju un apvienību kampaņu izdevumiem.⁶

2005. gada jūnijā Latvija ratificēja Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību („Vispārējā konvencija”), un konvencija Latvijā stājās spēkā nedaudz vēlāk tajā pašā gadā. Saeimas deklarācija ierobežo Vispārējās konvencijas piemērošanu Latvijas pilsoņiem.⁷

B. TIESĪBAS KANDIDĒT

1. Lustrācijas nosacījumi

Vēlēšanu likumi Latvijas likumdošanas orgāniem joprojām aizliedz kandidēt personām, uz kurām attiecas „lustrācijas” nosacījumi (Saeimas vēlēšanu likuma 5.5. un 5.6. punktā).⁸ Saskaņā ar vēlēšanu likumiem, personas, kuras strādājušas PSRS, Latvijas PSR vai citas valsts drošības vai izlūkošanas dienestu labā vai arī pēc 1991. gada 31. janvāra bijušas aktīvi iesaistītas PSRS vai Latvijas PSR komunistiskajās partijās vai kādā citā no nosauktajām organizācijām, nedrīkst kandidēt vēlēšanās.⁹ Šādu ierobežojumu spēkā esamība atbilstoši Satversmei ir atbalstīta Satversmes tiesas 2000. gada 4:3 lēmumā.¹⁰

⁴ Spriedums lietā Nr. 2002-18-01 (2003. gada 5. martā).

⁵ „Lustrācijas” nosacījumi ir tie, kas regulē ar bijušajiem nedemokrātiskajiem varas orgāniem saistītu personu vai partiju dalību politiskajā sistēmā.

⁶ Kampaņas izdevumu ierobežojumi sīkāk iztirzāti sadaļā par kampaņām.

⁷ Sk. sadaļu “Minoritāšu līdzdalība”.

⁸ Latvijas Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums šādus ierobežojumus nesatur.

⁹ Saskaņā ar Saeimas vēlēšanu likuma 5. pantu, ierobežojumi attiecas uz personām, kas:

Vēlēšanu likums paredz, ka Centrālajai vēlēšanu komisijai (CVK) jāpublicē ar lustrāciju saistītā informācija par kandidātiem (15.4. punkts), un paredz, ka tiem, kuri izvirza kandidātus, jāiesniedz tāda pati informācija (11.4.[h] punkts). CVK publicētais kandidātu saraksts 2006. gada vēlēšanām saturēja atzīmes par pieciem kandidātiem, kas, iespējams, sadarbojušies ar Padomju vai ārvalstu izlūkošanas vai drošības dienestiem. Nevieni no šiem kandidātiem savos pieteikumos šādu informāciju nav uzrādījis.

Neviens kandidāts 2006. gada vēlēšanu laikā netika tieši izslēgts, balsoties uz lustrācijas likumiem vai kārtību, taču vienā lietā tiesas process turpinās (sk. sadaļu „Vēlēšanu administrācija”). Tomēr nav iespējams noskaidrot, cik lielā mērā potenciālos kandidātus atturējuši dažādie ar lustrāciju saistītie nosacījumi.

Savā gala ziņojumā par 2002. gada Saeimas vēlēšanām EDSO/ODIHR uzsvēra, ka likumdošana, kas kalpo kā bāze lustrācijas nosacījumu piemērošanai Vēlēšanu likumā, spēku zaudēs 2004. gadā.¹¹ Ziņojumā bija teikts, ka jābūt iespējai atcelt šos ierobežojumus, kas saistīti ar tiesībām kandidēt. Šādu secinājumu bija iespējams izdarīt, jo ziņojumā bija minēts, ka Latvijā esošā Latvijas PSR VDK aģentu uzskaites kartotēka ir nepilnīga un daļēja un ka uz to nevar pilnībā paļauties, lai sniegtu tiešus pierādījumus par noteiktām darbībām, kuras veikuši bijušie VDK darbinieki vai personas, kas tiek turētas aizdomās par sadarbību ar VDK. Līdz ar to likuma piemērošana varētu būt patvaļīga vai selektīva.

Tomēr 2004. gadā Saeima saskaņā ar VDK dokumentu likumu uz desmit gadiem pagarināja izmantošanas termiņu kartotēkas materiāliem, kurus glabā Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs. Satversmes tiesa atbalstīja termiņa pagarināšanu, bet neattiecināja turpmāku kartotēkas izmantošanas atbilstību Satversmei saistībā ar kandidatūru izvirzīšanu politiskiem amatiem.¹² Tā vietā tiesa uzskatīja, ka tai izskatāmais tiesiskais izaicinājums attiecas tikai uz vispārējo informācijas izmantošanas termiņa pagarināšanu.

2006. gada martā Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) Lielā palāta lietā „Ždanoka pret Latviju” atbalstīja 2002. gada vēlēšanu kandidatūras noraidīšanu, pamatojot to ar kandidātes saistību ar bijušo Komunistisko partiju un ar to saistītām organizācijām, bet noteica, ka „Latvijas parlamentam ir pienākums regulāri pārskatīt šādu likumā noteikto ierobežojumu ar mērķi to drīzumā atcelt.”¹³

2006. jūnijā Latvija Satversmes tiesa lietā, ko ierosinājusi parlamentāriešu grupa un Juris Bojārs (bijušais Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vadītājs) norādīja, ka ierobežojumi kandidatūru iesniegšanai var palikt spēkā, bet tie nav nepiemērojami J. Bojāram, atsaucoties uz viņa „būtisko ieguldījumu demokrātijas vērtību atjaunošanā Latvijā.”¹⁴ Bojāra

“(5) ir vai ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki; [vai]

“(6) pēc 1991. gada 13. janvāra darbojušās PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas Sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās.”

¹⁰ Spriedums lietā Nr. 2000-03-01.

¹¹ Likums par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar Valsts drošības komiteju konstatēšanu (VDK dokumentu likums).

¹² Spriedums lietā Nr. 2004-13-0106 (2005. gada 22. marts).

¹³ Eiropas Cilvēktiesību tiesa (Lielā palāta), lieta „Ždanoka pret Latviju” (Iesnieguma numurs 58278/00), 2006. gada 16. marta spriedums. Pieejams interneta vietnē www.echr.coe.int/ECHR

¹⁴ Spriedums lietā Nr. 2005-13-0106 (2006. gada 15. jūnijs).

lieta ir apliecinājums tam, ka arī citi potenciālie kandidāti var izvairīties no izsvītrosanas no deputātu kandidātu saraksta, sakarā ar lustrācijas normām likumdošanas aktos, ierosinot lietu Satversmes tiesā.

Tiekšanās laikā ar EDSO/ODIHR misiju, Satversmes tiesas priekšsēdētāja vietnieks, tiesnesis Gunārs Kūtris atzina, ka Bojāra lietas nonākšana tiesā parādīja Saeimai, kā būtu iespējams atcelt atsevišķām personām uzliktus ierobežojumus. Lielākoties, tas bija balstīts uz pozitīvu informāciju par personas darbību gan pirms, gan pēc 1991. gada. Viņš norādīja, ka ar šo pašu lēmumu tiesa ir atkārtoti uzsvērusi ECT atzinumu Ždanokas lietā, ka šādi ierobežojumi nemitīgi jāpārskata. Viņš informēja misiju, ka gadījumā, ja parlaments šo jautājumu no jauna neizskata, to var darīt tiesa.

2006. gada vēlēšanās uz lustrācijas pamata tika apstrīdēta vienīgi Fridija Bokiša (Saskaņas Centrs) kandidatūra. F. Bokiša kandidatūra Saeimas vēlēšanās iepriekš noraidīta 1995. gadā, pamatojoties uz to, ka viņš pēc 1991. gada 13. janvāra aktīvi darbojies Latvijas Komunistiskajā partijā. Pēc turpmākām izmaiņām tiesiskajā ietvarā, kas paredz augstāka līmeņa pierādījumus, tiesa noteica, ka viņam nevar liegt iespēju kandidēt 2005. gada vietējo pašvaldību vēlēšanās. F. Bokišs ieguva vietu Ludzas pilsētas domē un kļuva par tās priekšsēdētāja vietnieku. 2006. gadā F. Bokišs atkal pieteica savu kandidatūru Saeimai. CVK viņa pieteikumu nenoraidīja, lai gan no Dokumentācijas centra bija saņēmusi dokumentu par viņa kādreizējo darbību, jo 1995. gada spriedumā pret viņu netika konstatēti tiesiskie fakti. Rakstīšanas laikā prokurors bija nosūtījis lietu uz Rīgas apgabaltiesu, lai konstatētu nepieciešamos faktus. Līdz ar to pastāv iespēja, ka F. Bokiša kandidatūru varētu anulēt pēc vēlēšanās.¹⁵

2. Kandidējošo personu tiesību ierobežošana

Saskaņā ar Vēlēšanu likumu neatkarīgiem kandidātiem nav iespējas piedalīties Saeimas vēlēšanās. Šis ierobežojums nesaskan ar 1990. gada Kopenhāgenas tikšanās dokumenta 7.5. rindkopā noteiktajām saistībām, kas nosaka pilsoņu tiesības „individuāli vai kā politiskas partijas vai organizācijas pārstāvjiem tiekties pēc oficiāliem vai politiskiem posteņiem”.

C. PILSONĪBAS UN NATURALIZĀCIJAS JAUTĀJUMI

Dalība gan valsts, gan pašvaldību vēlēšanās Latvijā ir atkarīga no pilsonības statusa. Saskaņā ar Latvijas Pilsonības likumu (1995), pilsonību pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā automātiski saņem vienīgi personas, kas ir bijuši pilsoņi kopš 1940. gada 17. jūnija un viņu pēcnācēji.

Pēc Latvijas aneksijas Padomju Savienībai liels skaits cilvēku no Krievijas un citām bijušās Padomju Savienības teritorijām apmetās uz dzīvi Latvijā. Šie cilvēki un viņu pēcnācēji, lielākoties, ietilpst kategorijā „nepilsoņi”, kuri var kļūt par pilsoņiem ar naturalizācijas procesa palīdzību.¹⁶ Lielākā daļa šo cilvēku ir etniskie krievi, bet ir arī ievērojams skaits etnisko baltkrievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu un citu tautību pārstāvju.

¹⁵ F. Boikšs neieguva mandātu 2006. gada Saeimas vēlēšanās.

¹⁶ Bērnus, kas dzimuši pēc 1991. gada 21. augusta, var reģistrēt kā pilsoņus bez naturalizācijas, ja vecāki tā izvēlas.

Naturalizācijas procesā, ko šķietami efektīvi administrē Latvijas Republikas Naturalizācijas pārvalde, ietilpst nodeva LVL 20, latviešu valodas (valsts valodas) prasmes pārbaude, jautājumi par Latvijas vēsturi un Satversmi un zvērests. Latvijas varas iestādes atzīst šo kārtību par pieņemamu un uzskata, ka tā ļauj iegūt Latvijas pilsonību visiem nepilsoņiem, kas to vēlas. Kamēr daļa nepilsoņu dažādu iemeslu dēļ priekšroku devuši pilsonības nepieņemšanai, citi uzskata, ka atsevišķi naturalizācijas procesa punkti ir pārāk sarežģīti, piemēram, gados vecākiem cilvēkiem sevišķi grūta šķiet valodas pārbaude.

Uz 2006. gada 1. aprīli apmēram 411 000 Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju, kas ir apmēram 18 procenti no kopējā iedzīvotāju skaita, joprojām bija nepilsoņi.¹⁷ Laikā starp 2002. un 2006. gada Saeimas vēlēšanām apmēram 60 000 cilvēku ieguva pilsonību naturalizācijas ceļā¹⁸, kas ir vairāk nekā puse no personu skaita, kas naturalizēti kopš 1995. gada. Ja neskaita personas, kas jaunākas par 18 gadiem, nepilsoņu skaits vēlēšanu vecumā krietni pārsniedz 250 000.

Nepilsoņiem nav balsstiesību nevienās Latvijas vēlēšanās, kaut arī viņiem ir tiesības iesaistīties politiskās partijās (vismaz pusei politiskās partijas biedru jābūt pilsoņiem), un viņi var ziedot politiskajām partijām naudu. Neskatoties uz notiekošo naturalizācijas procesu, fakts, ka ievērojama daļa pilngadīgo Latvijas iedzīvotāju nav balsstiesību, liecina par ietilgušu demokrātijas trūkumu.

EDSO/ODIHR paudusi satraukumu par šo jautājumu pēc 2002. gada Saeimas vēlēšanām. EDSO/ODIHR toreiz, tāpat kā EDSO Parlamentārā asambleja, Eiropas Padome un Baltijas jūras valstu padome, ieteica apsvērt iespēju atļaut nepilsoņu kategorijā esošajiem iedzīvotājiem balsot pašvaldību vēlēšanās. Šī pieeja varētu atvieglot šo personu integrāciju.

Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā, Latvija saskaņā ar ES normām ir piešķirusi Latvijā dzīvojošajiem citu ES valstu pilsoņiem tiesības balsot pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās.

D. KAMPAŅAS FINANSĒJUMS

Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums nosaka, ka tiešus ziedojumus politiskās partijas drīkst saņemt vienīgi no fiziskām personām. Ziedojumi no privātpersonas, ieskaitot nefinansiālus ziedojumus, gadā nedrīkst pārsniegt LVL 10 000. Šādus ziedojumus partijas drīkst pieņemt no Latvijas pilsoņiem vai personām, kam ir Latvijas nepilsoņa pase.

Pēc 2002. gada Saeimas vēlēšanām Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma grozījumos tika noteikts, ka kampaņas izdevumu griesti ir LVL 0,20 uz katru balsstiesīgo vēlētāju.¹⁹ Tā kā visas politiskās partijas un apvienības uz 2006. gada vēlēšanām kandidātu sarakstus iesniedza visos rajonos, tām visām bija vienāds finansējuma ierobežojums: LVL 279 631 (kas ir apmēram EUR 397 879) uz katru partiju. Daži sarunu biedri apgalvoja EDSO/ODIHR misijai, ka jaunais noteiktā izdevumu ierobežojums ir nereāli zems un ka šis

¹⁷ Saskaņā ar Naturalizācijas padomes sniegto informāciju. Turklāt gandrīz 39 000 citu personu uzskatāmi par ārzemju pavalstniekiem vai bezpavalstniekiem.

¹⁸ Naturalizācijas padome, „Informācija par naturalizācijas procesu, Latvijas pilsonības piešķiršanu bezpavalstnieku un nepilsoņu bērniem, kas dzimuši Latvijā pēc 1991. gada 21. augusta un Latvijas pilsonības statusa reģistrāciju – 2006. gada 30. septembrī”, www.np.gov.lv/index.php?en=fakti_en&saite=statistic.htm

¹⁹ Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 8. pants.

ierobežojums ir galvenais iemesls, kāpēc kampaņās tiek iesaistītas „trešās personas” (sk. sadaļu Kampana).

VI. VĒLĒŠANU ADMINISTRĀCIJA

A. MANDĀTU PIEŠĶIRŠANA

Mandāti tiek piešķirti atbilstoši balsotāju skaitam katrā vēlēšanu apgabalā. Šī informācija tiek saņemta no Iedzīvotāju reģistra četrus mēnešus pirms vēlēšanām. Tā kā piešķiramo mandātu skaita aprēķināšanā vērā tiek ņemtas tikai personas ar balsstiesībām, vēlēšanu apgabali, kuros dzīvo lielāks skaits nepilsoņu, Saeimā var būt mazāk pārstāvēti attiecībā pret kopējo iedzīvotāju skaitu, nekā vēlēšanu apgabali, kuros ir mazāk nepilsoņu. Daudzas EDSO dalībvalstis mandātus piešķir, pamatojoties uz balsstiesīgo iedzīvotāju skaitu, bet citas – uz kopējo iedzīvotāju skaitu, jo parlamenta locekļi pārstāv visus vēlēšanu apgabala iedzīvotājus nevis tikai tos, kam ir balsstiesības.

B. VĒLĒŠANU KOMISIJAS

Latvijā ir četru līmeņu vēlēšanu komisijas. Centrālā vēlēšanu komisija (CVK) sastāv no deviņiem locekļiem, no kuriem astoņus ieceļ Saeima, ņemot vērā parlamentāro partiju izvirzītos kandidātus, un vienu izvirza Augstākā tiesa. Priekšsēdētājs, priekšsēdētāja vietnieks un sekretārs ir vienīgie profesionālie komisijas locekļi, kas strādā pilnu darba slodzi. CVK bauda politisko partiju, pilsoniskās sabiedrības un vēlētāju uzticību.

Lai arī valsts ir sadalīta piecos vēlēšanu apgabalos, vēlēšanu apgabalu līmenī komisiju nav. Toties katrā no 26 rajoniem un septiņās lielākajās pilsētās, ieskaitot Rīgu, darbojas rajonu vēlēšanu komisijas, un 53 pilsētās un 433 pagastos darbojas vietējās vēlēšanu komisijas. 2006. gada vēlēšanās 953 vēlēšanu iecirkņiem Latvijā un 53 iecirkņiem ārvalstīs tika izveidotas vēlēšanu iecirkņu komisijas. Kopumā tika iecelti gandrīz 11 000 komisiju locekļi.

Saskaņā ar likumu, kandidātus darbam vēlēšanu komisijās attiecīgajā domē vai padomē var iesniegt politiskās partijas, vēlētāju grupas, kuru sastāvā ir vismaz 10 balsstiesīgi pilsoņi, vai arī vietējās domes vai padomes deputāti. Likums paredz arī to, ka attiecīgajai domei vai padomei jābalso par katru vietējās vēlēšanu komisijas kandidātu. EDSO/ODIHR misija gan novēroja, ka politiskās partijas un balsotāju grupas nav izrādījušas aktivitāti šo amatu kandidātu izvirzīšanā un ka lielāko daļu locekļu acīmredzot izvirzījuši vietējo domju vai padomju deputāti.

Rajona vēlēšanu komisiju un vietējo vēlēšanu komisiju priekšsēdētājus un sekretārus personīgi apmācīja CVK priekšsēdētājs. Viņi savukārt apmācīja pagastu vēlēšanu komisiju priekšsēdētājus un sekretārus. Tomēr saglabājās šaubas, vai pārējie vēlēšanu komisiju darbinieki ir saņēmuši atbilstošu apmācību, lai nodrošinātu balsojuma aizklātību.

C. POLITISKO PARTIJU UN KANDIDĀTU SARAĶSTU REĢISTRĀCIJA

9. Saeimas vēlēšanām tika reģistrētas 11 partijas un 8 apvienības, un katra no tām iesniedza kandidātu sarakstus visos piecos vēlēšanu apgabalos. Lai gan nezaudējot savu statusu kā atsevišķas reģistrētas partijas, šīm partijām, kuras izvēlas iesniegt kopējus kandidātu sarakstus, ir jāreģistrējas kā apvienībām ar jaunu nosaukumu. Vairākas no partijām un

apvienībām iesniegušas maksimāli iespējamo kandidātu skaitu, kurš nesen likumdošanā tika palielināts vēl par trijiem kandidātiem vairāk nekā mandātu, kurus saņem katrā vēlēšanu apgabalā. Šajās vēlēšanās kopā tika izvirzīti 1024 kandidāti. 9% no kandidātiem izvirzīja savu kandidatūru visos piecos vēlēšanu apgabalos, kamēr 59% kandidātu tika minēti tikai vienā vēlēšanu apgabalā.

CVK loma partiju un kandidātu reģistrācijā ir vispārīgi administratīva. Saskaņā ar likumdošanu, CVK ir pilnvarot izslēgt kandidātu no partijas saraksta tikai, pamatojoties uz tiesas rīkojumu, kad izslēgšanas iemesls ir lustrācija, vai arī saņemot izziņu no citas institūcijas, kas ir atbildīga par to, lai noskaidrotu, vai persona ir tiesīga kandidēt uz amatu. Šādas institūcijas ir, piemēram: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde un Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs, kuras izskata informāciju, kas būtu par pamatu izslēgšanai saistībā ar vecumu, pilsonību, sodāmību, notiesāšanu vai nepieskaitāmības stāvokli.

CVK neizslēdza nevienu kandidātu lustrācijas nosacījumu dēļ, lai gan, kā norādīts augstāk Likumdošanas ietvara nodaļā, vienas lietas izskatīšana tiesā vēl nebija pabeigta, kamēr tika sastādīts šis ziņojums. Pēc CVK datiem, tikai diviem kandidātiem tika liegta reģistrācija: vienam no viņiem bija nepietiekams vecums, bet otrs kandidāts tika izvirzīts divu dažādu partiju sarakstos.

Jaunais likums, kas stāsies spēkā ar 2007. gada janvāri, nošķirs politiskās partijas no vispārīgā likuma par organizāciju un uzņēmumu reģistrāciju. Šī likuma nosacījumi paredz, ka katrai esošajai partijai vai apvienībai ir jāpārreģistrējas līdz 2008. gada decembrim, vai arī tā tiks izslēgta no reģistra. Pavadošais likums sniedz vadlīnijas par to, kā pārreģistrācijas process tiks īstenots.

D. VĒLĒTĀJU SARAKSTI

Saeimas vēlēšanu laikā vēlēšanu iecirkņi darbojas bez iepriekš sagatavotiem vēlētāju sarakstiem. Balsstiesīgs vēlētājs var nobalsot jebkurā valsts vēlēšanu iecirknī, ieskaitot iecirkņus ārpus viņa vai viņas dzīvesvietas vēlēšanu apgabala. Vēlētāju sarakstus sagatavo vēlēšanu iecirknī, katram vēlētājam atsevišķi reģistrējoties. Latvijas pilsoņa pase ir vienīgais pieņemamais personas apliecināošs dokuments un tajā Vēlēšanu iecirkņa komisijas loceklis iespiež zīmogu, lai vēlētājs nevarētu nobalsot vairāk kā vienu reizi.

Salīdzinājumam, likumi, kas nosaka Eiropas Parlamenta un pašvaldību vēlēšanu kārtību, paredz, ka tajās jāizmanto vēlētāju saraksti. 2004. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās un 2005. gada pašvaldību vēlēšanās CVK pierādīja, ka spēj sagatavot uzticamus un precīzus vēlētāju sarakstus. Turpinās diskusijas par to vai Saeimas vēlēšanās vajadzētu izmantot vēlētāju sarakstus, dažiem uzskatot, ka vēlētāju kopskaits varētu kristies, ja sistēma tiks izmainīta.

E. BALSĒŠANA ĀRPUS LATVIJAS

Pilsoņi, kuri atrodas ārpus Latvijas, var nobalsot, izmantojot pastu vai arī klātienē vēlēšanu iecirkņos. 2006. gada vēlēšanās tika izveidoti 52 iecirkņi ārvalstīs: 33 no tiem konsulārajās iestādēs un 19 tādās vietās kā, piemēram, Latviešu biedrības namos vai kultūras centros. Šis skaitlis ir ievērojami pieaudzis, salīdzinot ar 2002. gadu, kad šādu iecirkņu skaits bija 38. Neņemot vērā emigrācijas palielināšanos Latvijā, īpaši pēc pievienošanās ES, un CVK un Ārlietu ministrijas pūles nodrošināt vēlētājiem lielāku iespēju balsošanai ārpus Latvijas,

vēlētāju skaits ārpus Latvijas joprojām ir zems. 2006. gada Saeimas vēlēšanās 7530 vēlētāju atdeva savas balsis ārpus Latvijas, veidojot 22% no Latvijas pilsoņiem, kuri ir reģistrēti ārvalstīs. Šis skaitlis norāda uz 2% pieaugumu, salīdzinot ar dalībnieku skaitu 2002. gadā.

F. VĒLĒTĀJU IZGLĪTOŠANA UN INFORMĒŠANA

CVK veica plašu vēlētāju izglītošanas kampaņu, kura ietvēra tās priekšsēdētāja intervijas plašsaziņas līdzekļos, publiskus paziņojumus, informatīvos plakātus un citus drukātos materiālus. CVK atbalstīja arī dažu NVO centienus veicināt studentu vēlētāju un ārvalstu vēlētāju dalību. Informācija par partijām un to kandidātu sarakstiem tika publicēta oficiālajā CVK bukletā, kurš tika izdalīts visiem vēlēšanu iecirkņiem. Tāda pati informācija tika ievietota CVK oficiālajā tīmekļa vietnē, kurā atrodama vispārēja informācija par vēlēšanām. Tomēr ne visiem Latvijas vēlētājiem ir piekļuve vispasaules tīmeklim, un vēlēšanu iecirkņos bija nepietiekams bukletu kopiju skaits. CVK arī izveidoja telefonlīniju, kurā informācija tika sniegta gan latviešu, gan krievu valodā. Zvanot uz šo informatīvo tālruni, vēlētājs varēja iegūt informāciju par vēlēšanu kārtību, uzzināt adreses vēlēšanu iecirkņiem, kuri atrodas vistuvāk viņa/viņas atrašanās vietai, kā arī izteikt sūdzības.

Atsaucoties uz Valsts valodas likumu, CVK nodrošināja būtībā visu informāciju tikai latviešu valodā, lai gan tās priekšsēdētājs sniedza informāciju vēlētājiem intervijās krievu valodas plašsaziņas līdzekļos. Sniegt informāciju vēlētājiem krievu valodā iepriekš aicināja EDSO/ODIHR, ņemot vērā faktu, ka krievu valoda ir dzimtā valoda ievērojamai daļai Latvijas vēlētāju. Pēc 2000. gada tautas skaitīšanas datiem, krievu valoda bija dzimtā valoda aptuveni 892 400 iedzīvotājiem.²⁰ Papildu, 920 000 latviešu un 117 900 citu tautību iedzīvotāji norādīja krievu valodu kā savu otro valodu.

Lai gan Valsts valodas likums aizliedz izmantot jebkuru citu valodu, kas nav latviešu, valsts un pašvaldību iestāžu, tiesu, valsts uzņēmumu oficiālajā sarakstē, veidlapās, zīmogos un dokumentos, visur tas nav aizliegts. EDSO/ODIHR misija ir saskārusies ar virkni valdības informatīvo publikāciju, kas ir drukātas krievu un citās valodās un attiecas uz iedzīvotāju reģistrāciju, pārvietošanās brīvību, ceļošanas prasībām. Valsts valodas likuma 20. panta 4. daļa paredz, ka Ministru kabinets „nosaka gadījumus”, kad šādas institūcijas „līdztekus valsts valodai var lietot arī svešvalodas”. Lai gan pēdējā reize, kad Ministru kabinets izskatīja šādu jautājumu, bija 2002. gada augusts. Ņemot vērā krievu valodas lomu sabiedrības ikdienas dzīvē un vispārējo vēlēšanu un to rezultātu nozīmi kā pilsoņiem, tā nepilsoņiem, jaunais Ministru kabinets tiek aicināts izskatīt no jauna šo jautājumu un rīkoties uz savu pilnvaru pamata, ļaujot CVK sagatavot informatīvus materiālus, informāciju vēlētājiem un citus svarīgus dokumentus gan latviešu, gan krievu valodā.

VII. KAMPAŅA

A. PĀRSKATS

Sākotnēji kampaņa bija piezemēta un, galvenokārt, atspoguļota plašsaziņas līdzekļos; tikai nedēļu pirms vēlēšanām tā kļuva aktīvāka. Dažviet valstī – piem., Vidzemē – tika novērotas niecīgas kampaņas aktivitātes, vai tādu nebija vispār, ja neņem vērā plašsaziņas līdzekļus. Ierobežotas atklātības kampaņa ietvēra koncertu organizēšanu (Zaļo un Zemnieku savienība,

²⁰ Meāns, Limars, *The Latvian Language in the Mirror of Statistics*, Jāņa Sēta Map Publishers, 2005

Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā (PCTVL) un Tautas partija), krāsaino informatīvo telšu uzstādīšana (Tautas partija, Jaunais laiks) un tikšanās ar vēlētājiem šaurākās vietās kā, piemēram, pagalmos un kafejnīcās. Neliels skaits kampaņas pasākumu notika ārpus Latvijas, politiķiem aģitējot Īrijas Republikā un Apvietoja Karalistē.

Viena no kampaņas raksturīgākajām iezīmēm bija tāda, ka diskusijām veltīto būtisko politisko jautājumu skaits bija ierobežots, pretēji 2002. gadam, kad dominēja jautājumi par to, vai Latvijai vajadzētu iestāties ES un NATO. Partijas, kuras galvenokārt pārstāv krievvalodīgo iedzīvotāju intereses, koncentrējās uz jautājumiem, kas vairāk interesē šo sabiedrību, ieskaitot situāciju ar nepilsoņiem.

Pašas kampaņas īstenošana izvērtās dažām politiskajām partijām par vienu no kampaņas jautājumiem. Sabiedrībā bija plašas diskusijas par problēmu, ka „trešās personas” apmaksā kampaņas kādas citas partijas vārdā vai pret tām (sk. zemāk), valdības amatpersonu iesaistīšanās kampaņā, kā arī dažu baznīcu iesaistīšanās, enerģiski cenšoties pārliecināt vēlētājus atbalstīt Latvijas Pirmo Partiju.

Īsi pirms vēlēšanu dienas, prezidente V. Vīķe-Freiberga publiski izteica šaubas par to, vai viņa spēs izvirzīt premjera amatam Aivaru Lembergu, ņemot vērā pret viņu izvirzītās kriminālās apsūdzības. Lembergs paziņoja EDSO/ODIHR misijai, ka viņš to uztvēris kā nepieņemamu iejaukšanos priekšvēlēšanu kampaņā.

Kampaņas laikā Daugavpilī izcēlās viens incidents uz kampaņas plakātiem izmantotās valodas dēļ. Pilsētas administrācijas amatpersona pavēlēja PCTVL partijai noņemt tās bilingvālos plakātus, raksturojot tos kā pretlikumīgus. Partija protestēja, apgalvojot, ka tai esot bijušas tiesības izvietot šādus plakātus. Līdz 26. septembrim bilingvālie plakāti tika noņemti no pilsētas tramvajiem, it kā to esot paveikusi pilsētas vadība, bet ar 28. septembri tā bija mainījusi savu nostāju.

B. TREŠO PERSONU APMAKSĀTAS KAMPAÑAS

Politisko kampaņu vide bija plurālistiska un nodrošināja iespējas visām politiskajām partijām un apvienībām nodot savus ziņojumus vēlētājiem. Strīdīga vēlēšanu kampaņas iezīme bija „trešo personu” apmaksātas kampaņas. Latvijas kontekstā, trešo personu apmaksātas kampaņas izpaužas, kad organizācija, kas nav politiska partija, apmaksā kampaņu par vai pret politisko partiju, apvienību vai kandidātu.

EDSO/ODIHR misija konstatēja trīs ļoti uzskatāmas trešo personu apmaksātas kampaņas. „*Sabiedrība par vārda brīvību*” ievietoja televīzijas reklāmas, slavējot Tautas partijas ministrus, un to atklāti apmaksāja Andris Šķēle, bijušais premjers un Tautas partijas dibinātājs. Šīs organizācijas dibinātājs, Jurgis Liepnieks, šajā vēlēšanu kampaņas periodā ieņēma Ministru prezidenta biroja vadītāja amatu. Liepnieks iesaistīšanās „*Sabiedrība par vārda brīvību*” izraisīja plašu kritiku. Divas dienas pēc vēlēšanām, viņš atkāpās no amata Ministru prezidenta birojā.

Organizācija *Pa Saulei* ievietoja reklāmas, atbalstot Pirmās Partijas/Latvijas Ceļa vēlēšanu apvienību, un organizācija „Pilsētai un pasaulei” apmaksāja kampaņu pret Aivaru Lembergu.

Īsi pirms vēlēšanu dienas laikrakstos parādījās vēl divi gadījumi saistībā ar trešo personu apmaksātām kampaņām. Pirmajā gadījumā kampaņu, šķiet, apmaksāja *Lauku un reģionu*

attīstības biedrība, attēlojot Tautas partijas kandidātus, kamēr otrajā gadījumā sabiedriska organizācija *Horna biedrība* brīdināja vēlētājus par iespējamo risku, balsojot par Tautas partiju, Pirmo Partiju un Zaļo un Zemnieku Savienību, norādot, ka šīs partijas nav ievērojušas likumu, iesaistoties trešo personu apmaksātās kampaņās.

Dažas politiskās partijas, NVO un citi publiski kritizēja trešo personu apmaksāto kampaņu likumību un leģitimitāti politisko partiju un kandidātu vārdā, kā mēģinājumu apiet kampaņas finansēšanas noteikumus. Daži sarunu biedri norādīja, ka trešo personu apmaksātās kampaņas ir jāuztver kā sava veida ziedojums politiskajām partijām un partijām tas ir jādeklarē kā kampaņas izdevumi, šādi, iespējams, nostādot šīs partijas situācijā, ka viņas ir pārkāpušas piemērojamos priekšvēlēšanu kampaņas ziedojumu un tēriņu ierobežojumus. Lai gan citas politiskās partijas un atsevišķas personas ir izteikušās par trešo personu apmaksātām kampaņām, kā par likumīgu vārda brīvības izmantošanu, ko neaizliedz likums.

Joprojām ir neskaidrs, cik lielā mērā priekšvēlēšanu kampaņas reklamēšana vai citas aktivitātes, ko veic trešo personu organizācijas, lai atbalstītu politiskās partijas vēlēšanu laikā, pakļaujamas šiem ierobežojumiem un vai arī tās vajadzētu kontrolēt. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB), kas atbild par priekšvēlēšanu kampaņas finansējuma uzraudzību, iesaistījās trešo personu kampaņas reklamēšanas pasākumu uzraudzīšanā, lai noteiktu, vai šādu aktivitāti vajadzētu iekļaut attiecīgo partiju kampaņas tēriņos. Tomēr šķiet, ka KNAB izmeklēšanas rezultāti netiks nodoti atklātībai vairākus mēnešus.

Būtu vēlams, ka Politisko organizāciju finansēšanas likums tiktu grozīts, ietverot daudz detalizētākus nosacījumus par trešo personu iesaistīšanos reklāmas un citos veicināšanas pasākumos, ietekmējot kampaņu, lai padarītu tiesisko situāciju skaidrāku un nodrošinātu visām politiskajām partijām vienādus konkurences apstākļus. Starptautiskā pieredze liecina, ka divi galvenie faktori, kas nosaka trešo personu aktivitātes vēlēšanu kampaņas laikā, ir materiāla saturs un sponsorējošo organizāciju saskaņota rīcība ar partijām, kuras rīko kampaņu. 2006. gada Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas laikā, daudzi trešo personu publicētie materiāli īpaši atbalstīja noteiktus kandidātus un partijas, tāpēc varam apgalvot, ka saturs bija tieši saistīts ar kampaņu. Tomēr mazāka skaidrība ir par to, vai trešo personu attiecīgās aktivitātes tika patiešām saskaņotas ar partiju kampaņām, lai gan vairāk vai mazāk tika atklāti atzīta noteiktu iesaistīto personu saikne ar partijām.

VIII. PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

A. REGULĒJOŠAIS IETVARŠ

Likums „Par priekšvēlēšanu aģitāciju pirms Saeimas vēlēšanām” nosaka kārtību, kādā vēlēšanu kampaņa tiek atspoguļota plašsaziņas līdzekļos. Likums paredz, ka divos atsevišķos gadījumos katram reģistrētajam vēlētāju sarakstam ir tiesības izmantot bezmaksas 20 minūtes Latvijas sabiedriskā radio un televīzijas ēterā. Politiskajām partijām un atsevišķiem kandidātiem arī ir tiesības ievietot apmaksātu reklāmu sabiedriskā vai privātā raidorganizācijā. Raidorganizācijām jānodrošina vienādi nosacījumi visām partijām attiecībā uz samaksu un raidlaiku tās programmā.

Publicējot un pārraidot politiskas reklāmas, drukātajiem un elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem jānodrošina, ka šīs reklāmas apmaksājušās politiskās partijas vai citas organizācijas ir skaidri nosakāmas. Plašsaziņas līdzekļiem arī ir jāiesniedz pārskats

kompetentām iestādēm, norādot nopelnīto summu priekšvēlēšanu aģitācijas kampaņas laikā. Divu nedēļu laikā pēc vēlēšanu dienas raidorganizācijām ir jāiesniedz priekšvēlēšanu aģitācijas pārskatu Nacionālajai radio un televīzijas padomei (NRTP), kas ir atbildīgā iestāde par elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzraudzību.

Visā kampaņas laikā NRTP īpaša komisija uzraudzīja nacionālās un reģionālās raidorganizācijas, vai tās nav pārkāpušas likumu, ieskaitot iespējamās slēptās reklāmas gadījumus. Šādas uzraudzības rezultātā, Padome uzlika naudas sodus diviem privātiem televīzijas kanāliem par politiskās reklāmas klipu pārraidīšanu, nenorādot sponsoru. Radio PIK, krievu valodā raidošai Rīgas raidstacijai, tika uzlikts piecus tūkstošus latu liels naudas sods par aizliegtu reklāmas materiālu pārraidīšanu, lai atbalstītu nelielu politisko partiju „Tēvzeme”.

Bez aizlieguma Latvijas Radio un Televīzijai pārraidīt vēlēšanu rezultātus vēlēšanu dienā, Latvijas vēlēšanu likums neparedz citus klusuma periodus.

2002. gada EDSO/ODIHR misijas gala ziņojumā tika izteiktas bažas par Radio un televīzijas likumā noteiktajiem ierobežojumiem, kas attiecas uz pārraidīšanu nacionālo minoritāšu valodā. Tomēr 2003. gada 5. jūnijā Satversmes tiesa atzina par spēkā neesošu likuma nosacījumu, kas noteica, ka raidlaika apjoms svešvalodā nedrīkst pārsniegt 25% no kopējā programmas raidlaika apjoma 24 stundu ilgā laika periodā. Satversmes tiesa noteica, ka šādi valodas ierobežojumi, kas bija piemēroti komerciālām raidorganizācijām, ir pretrunā ar Satversmes pantu, kas paredz vārda brīvību.

B. KAMPAŅAS ATSPUGUĻOŠANA PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻOS²¹

Latvijas sabiedriskā raidorganizācija izpildīja savas juridiskās saistības, nodrošinot bezmaksas ētera laiku LTV1. Politiskās partijas varēja pašas izvēlēties formātu. LTV1 plaši atspoguļoja ar vēlēšanām saistītus jautājumus: kandidātiem tika nodrošināta iespēja piedalīties vienpadsmit vēlēšanu diskusijās, desmit no tām piedalījās tobrīd populārāko partiju pārstāvji. Uz pēdējo diskusiju, kas tika pārraidīta 6. oktobrī, tika uzaicinātas visas 19 partijas. Papildu tika pārraidīti desmit īpaši ar vēlēšanām saistīti jautājumi, analizējot priekšvēlēšanu programmu galvenos aspektus. Populārais diskusiju raidījums „Kas notiek Latvijā?” nodrošināja vairāku ekspertu forumu, ieskaitot politiskos komentētājus un žurnālistus, lai diskutētu par galvenajām priekšvēlēšanu aģitācijas kampaņas iezīmēm.

LTV7, otrs sabiedriskās televīzijas kanāls, kas pārraida 20% no savas programmas krievu valodā, galvenokārt ir vērsts uz jaunatni ar programmu, kura ietver vieglu izklaidi un mākslas filmas. Neskaitot regulāras ziņu reportāžas tās galvenajā ziņu pārraidē, nekādi ar vēlēšanām saistīti raidījumi skatītājiem netika nodrošināti.

Privātie televīzijas kanāli bija mazāk aktīvi ar vēlēšanām saistītu jautājumu atspoguļošanā. Latvijas Neatkarīga televīzija (LNT) atspoguļoja priekšvēlēšanu kampaņas tikai tās regulārajos ziņu raidījumos un pārraidīja tikai vienu politisko diskusiju īsi pirms vēlēšanu dienas. No 25. septembra TV3 katru dienu galvenajā ziņu raidījumā atspoguļoja īsas reportāžas par priekšvēlēšanu kampaņu. TV5, kas pārraida krievu valodā 70% no tās programmas, sniedza informāciju par kampaņas norisēm tikai galvenajā ziņu raidījumā. Daži

²¹ EDSO/ODIHR misija īstenoja galveno plašsaziņas līdzekļu satura kvalitātes novērojumu, bet neveica sistemātisku kvantitatīvu analīzi par kampaņas atspoguļošanu plašsaziņas līdzekļos.

ziņu redaktori, komentējot diezgan piezemēto priekšvēlēšanu kampaņu atspoguļošanu privātajos plašsaziņas līdzekļos, izteicās EDSO/ODIHR misijas dalībniekiem, ka plašsaziņas līdzekļi nevēlas uzņemties risku tikt apsūdzētiem par „slēptu reklāmu pārraidi.”

Latvijas sabiedriskā televīzija pārraidīja kampaņu ar nosaukumu „Domā, par ko balso!”, kas ir vērsta, lai atgādinātu vēlētājiem par viņu balsu nozīmi. Delna, kas ir Transparency International Latvijas nodaļa, vienu nedēļu pirms vēlēšanu dienas arī rīkoja sabiedrisku kampaņu („Balso gudri”), kas aicināja vēlētājus rūpīgi apsvērt pirms balsošanas un apzināties politisko korupciju. Delnas reklāmas, kuras tika izveidotas gan latviešu, gan krievu valodā, tika plaši atspoguļotas plašsaziņas līdzekļos.

Laikraksti nodrošināja vēlētājiem dažādus politiskos viedokļus un plaši atspoguļoja vēlēšanu norisi. Rakstos bija atrodama informācija par kandidātiem un intervijas ar tiem, partiju priekšvēlēšanu programmas un ekspertu viedokļi. Vairums publikāciju atspoguļoja nostāju par labu saviem favorītiem. Krievu valodā iznākošie laikraksti tiecās vairāk atspoguļot „krievu” partijas – Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā un Saskaņas centru, nekā „latviešu” partijas. Viena no vadošajiem dienas laikrakstiem krievu valodā „Čas” 6. oktobra numura pirmajā lapā redaktore Ksenija Zagorovska (arī PCTVL kandidāte) asi kritizēja valdošo koalīciju.

Īsi pirms vēlēšanu dienas, „Čas” publicēja vēlētājiem izglītojošu materiālu krievu valodā komiksu veidā, izskaidrojot, kad un kā balsot. K. Zagorovska izteicās EDSO/ODIHR misijai, ka šādas pūles bija kā mēģinājums „aizpildīt informācijas trūkumu”, kas joprojām bija attiecināma uz krievvalodīgajiem vēlētājiem.

Informācija par partijām, kuras piedalās vēlēšanās, bija plaši pieejama arī laikrakstu interneta versijās un galvenajos ziņu portālos, kur tika publicētas intervijas ar politiskajiem līderiem un citi ar kampaņu saistītie materiāli.

C. POLITISKĀS REKLĀMAS

Politiskās partijas ievietoja kampaņas reklāmas gan drukātajos, gan elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos valsts un pašvaldību līmenī. Kopumā, politisko partiju priekšvēlēšanu aģitācijas kampaņu stratēģijas plašsaziņas līdzekļos, ieskaitot arī krievvalodīgo minoritāšu pārstāvošās stratēģijas, ietekmēja valodas faktors, jo bija daži gadījumi, kad uz dažādām valodu sabiedrības daļām bija vērsts atšķirīgs politiskais mārketingss.

Papildus trešo personu apmaksātām reklāmām, vērā ņemamas bažas izraisīja „slēptās” reklāmas izmantošana kampaņas laikā, ko veido maskēta vēlēšanu propaganda. Tāpat kā iepriekšējās vēlēšanās, nevalstiskā organizācija Providus uzņēmās plašu drukāto un elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzraudzību²², lai atklātu iespējamās slēptās reklāmas izmantošanas gadījumus. Pēc viņu sākotnējiem secinājumiem, slēptās reklāmas gadījumu skaits ir bijis mazāks nekā iepriekšējās vēlēšanās, galvenokārt varas iestāžu un pilsoniskās sabiedrības tēlotās sargsuņa lomas dēļ. Tomēr to uzraudzības rezultāti norādīja, ka šī parādība ir joprojām sastopama.

²² Sabiedriskās politikas centrs Providus īstenoja projektus, lai analizētu iespējamās slēptās reklāmas izmantošanas gadījumus pirms 2002. gada Saeimas vēlēšanām un 2001. un 2005. gada pašvaldību vēlēšanām .

IX. SŪDZĪBAS UN APELĀCIJAS

Četras politiskās partijas – Jauno demokrātu partija, Sociālā taisnīguma partija, Mūsu zeme un Tēvzemes savienība – apstrīdēja vēlēšanu rezultātus, pamatojot ar to, ka vēlētājus ir ietekmējušas pārmērīgas trešo personu apmaksātas reklāmas. Šīs partijas, neviena no kurām nepārvarēja 5% barjeru, vērsās ar savu sūdzību Augstākajā tiesā. Sūdzība tika noraidīta, un tiesa atzina, ka ir bijuši pārkāpumi, bet tie ir niecīgi, lai spētu ietekmēt kopējos rezultātus. Augstākās tiesas lēmums nav pārsūdzams. Tomēr tiesa izdeva blakuslēmumu, kas noteica nepieciešamību valdībai izveidot efektīvu vēlēšanu norises tiesiskuma kontroles mehānismu.

Citas sūdzības pamatā bija apgalvojumi, ka vairāku vēlētāju, kuri nebija ieradušies nobalsot vēlēšanu dienā, vārdi ir tikuši nepamatoti iekļauti Balvu rajona vēlēšanu iecirkņa vēlētāju sarakstā. Stingri ievērojot tās izteikti administratīvo lomu, Centrālā vēlēšanu komisija būtībā ir norobežota no iesaistīšanās šādu sūdzību izmeklēšanā, jo šādas sūdzības būtībā tiek novirzītas policijas varas iestādēm izmeklēšanas veikšanai. Drošības Policijas izmeklēšanas rezultātā, Juris Boldāns, Kubulu pagasta pašvaldības priekšsēdētājs un Saeimas kandidāts no „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” saraksta, tika apsūdzēts vēlēšanu biļetenu viltošanas organizēšanā. Pret četriem pašvaldību vēlēšanu komisiju locekļiem tika ierosināta krimināllieta. Lai gan J.Boldāns ieguva mandātu Saeimā, viņš izstājās no partijas un atteicās no sava deputāta mandāta, pirms tika paziņots lietas iznākums.

X. NOVĒROTĀJI

Pašreizējā Latvijas likumdošana skaidri nedefinē novērotāju tiesības un pienākumus. Saeimas vēlēšanu likuma 18. panta 2. daļa nosaka četras vietējo novērotāju kategorijas vēlēšanu iecirknī vēlēšanu dienā: pilnvarotie novērotāji no politiskajām partijām vai apvienībām; plašsaziņas līdzekļu pārstāvji; CVK vai attiecīgā rajona vēlēšanu komisiju locekļi; kā arī citas personas, kuras var lūgt atļauju attiecīgai vēlēšanu komisijai.

Attiecībā uz partiju pilnvarotajiem novērotājiem, 18. pants nosaka, ka divi pārstāvji no katras politiskās partijas vai apvienības var atrasties vēlēšanu iecirknī jebkurā laikā. Novērotājiem nav nepieciešams saņemt formālu pilnvaru no CVK, tā ir jāsaņem tikai no partijas vai apvienības. Politisko partiju novērotāji bija klātienē vairākos misijas apmeklētos vēlēšanu iecirkņos, tomēr, galvenokārt, ne vairāk kā viena vai divas partijas tika pārstāvētas katrā vēlēšanu iecirknī.

Neņemot vērā atsauci likumā attiecībā uz citām personām, nav īpašu nosacījumu par novērošanu, ko veic vietējo novērotāju organizācijas vai citas pilsoniskās sabiedrības grupas. Atbilstoši Saeimas vēlēšanu likuma 18. panta 2. daļai, var uzskatīt, ka, ja šāda grupa vēlētos iesaistīties novērošanā vēlēšanu dienā, konkrētiem tās locekļiem vajadzētu individuāli vērsties katrā vēlēšanu iecirknī, kuru viņi vēlētos novērot. EDSO/ODIHR misija konstatēja, ka nav noteikumu vai norādījumu, kas noteiktu vadlīnijas, kā vēlēšanu iecirkņa komisijām izsniegt šādu atļauju, vai arī kārtību, kādā šāda atļauja izsniedzama. Tomēr netika novērots, ka kādas personas, grupas vai nevalstiskās organizācijas būtu jebkad pieprasījušas šādu atļauju.

Likumdošanas ietvars arī neparedz skaidras vadlīnijas par novērotāju tiesībām priekšvēlēšanu kampaņas laikā. Atbilstoši likuma „Par pilsētu, rajonu, novadu un pagastu vēlēšanu komisijām un vēlēšanu iecirkņa komisijām” 15. panta 1. daļai, vēlēšanu komisijas un iecirkņa komisijas sēdes ir atklātas. 15. panta 2. daļa nosaka, ka plašsaziņas līdzekļu pārstāvji, partiju

un apvienību pilnvarotas personas var būt klāt vēlēšanu komisijas sēdēs, neminot informāciju par vietējo objektīvo novērotāju grupām.

Vienā vēlēšanu iecirknī EDSO/ODIHR misijas novērotāju grupai aizliedza novērot vēlēšanu zīmju un materiālu izdalīšanu, un citus sagatavošanās pasākumus dienu pirms vēlēšanām.

Nepilsoņiem ir tiesības būt politisko partiju biedriem, un, šķiet, nepastāv nekādas juridiski šķēršļi, kas liegtu partijai vai apvienībai iekļaut nepilsoņus savā novērotāju lokā. Tomēr nepilsoņu novērošanas tiesības būtu ierobežotas, jo, kā noteikts likumā, tikai vēlētāji, kuriem jābūt Latvijas pilsoņiem, var iesniegt sūdzību par vēlēšanu norisi.

XI. SIEVIEŠU LĪDZDALĪBA

8. Saeimas laikā sievietes ieguva īpaši augstus amatus valdībā nacionālā un vietējā mērogā. Prezidente un piecas no 18 Ministru kabineta ministriem, kā arī valsts augstākās kontroles iestādes valsts kontroliere un Valsts kancelejas direktore ir sievietes. Desmit no 11 valdības galvenajām iestādēm vada sievietes. Līdzīga tendence novērojama pašvaldību struktūrās un dažādu līmeņu vēlēšanu komisiju sastāvā. Arī Saeimas priekšsēdētāja bija sieviete. Saeimā sieviešu pārsvars nebija jūtams – 18 no Saeimas vietām ieņēma sievietes.

Sieviešu līdzdalība Saeimā pieaug lēni. 9. Saeimā 19 no 100 Saeimas locekļiem būs sievietes. 2006. gada Saeimas vēlēšanās 26 procenti no visiem kandidātiem bija sievietes, līdzīga daļa tika minēta arī barjeru pārvarējušo partiju sarakstos. Šo partiju vidū partiju „Jaunais laiks” pārstāvēja 40 procenti sieviešu, savukārt tikai 15 procenti no „Saskaņas centra” kandidātiem bija sievietes. Tomēr 28 procenti sieviešu, kuras pārstāvēja 5% pārvarējušās partijas, kandidātu sarakstos bija starp pirmajiem 5 kandidātiem.

Politisko partiju programmu apskats parāda, ka netika pievērsta īpaša uzmanība tam, lai uzrunātu tieši sieviešu kārtas vēlētājas. Partiju pārstāvji un atsevišķas sieviešu kārtas kandidātes, ar kurām EDSO/ODIHR misija pārrunāja sieviešu kā politisko procesu dalībnieces lomu, vienojās par tādu kopīgu nostāju, ka sociālā taisnīguma, vienlīdzīgu iespēju, vispārējās labklājības un veselības aizsardzības jautājumus nevajadzētu saistīt ar konkrētu dzimumu.

XII. MINORITĀŠU LĪDZDALĪBA

Papildus lielajam nepilsoņu skaitam (skatīt nodaļu IV C, Pilsonības un naturalizācijas jautājumi) Latvijas iedzīvotāju pilsoņu vidū ir daudz minoritāšu grupu. Latviešu vairākums no kopējā iedzīvotāju skaita - 2 288 923 iedzīvotāju - veido 58,9 procentus. Lielākā minoritāšu grupa ir krievu tautības cilvēki – 28,4 procenti iedzīvotāju (55,3 procenti no kopējā krievu tautības iedzīvotāju skaita ir Latvijas pilsoņi). Turklāt Latvijā dzīvo arī ievērojams skaits baltkrievu tautības iedzīvotāju (3,8 procenti no kopējā iedzīvotāju skaita; 35,2 procenti no tiem ir Latvijas pilsoņi), ukraiņi (2,5 procenti, no kuriem 27,3 procenti ir Latvijas pilsoņi), poļi (2,4 procenti, no kuriem 74,1 procenti ir Latvijas pilsoņi) un lietuvieši (1,4 procenti, no

kuriem 58,4 procenti ir Latvijas pilsoņi). Ir arī vairākas citas minoritāšu grupas, kuru vidū katra atsevišķi veido mazāk nekā vienu procentu no kopējā iedzīvotāju skaita.²³

7. oktobra vēlēšanās 15 no personām, kuras tika ievēlētas Saeimā, identificēja sevi kā krievu tautības pārstāvjus. Papildus tam viena persona identificēja sevi kā karēlieti, viena – kā ebreju, viena – kā vācieti, bet četras personas neatklāja savu etnisko piederību. Pārējās 78 personas atzina sevi par latviešiem.²⁴

Papildus pilsonībai un naturalizācijai vēl viens jautājums, kas potenciāli ietekmē nacionālo minoritāšu līdzdalību vēlēšanu procesā, ir Valsts valodas likuma interpretācija un piemērošana, neļaujot oficiālām institūcijām veidot izglītojošus un informācijas materiālus citās valodās, ne tikai latviešu (skatīt nodaļu V F, Balsotāju izglītošana un informēšana).

2005. gada jūnijā Latvija ratificēja Eiropas Padomes (EP) Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību²⁵ („Vispārējā konvencija”), un tā stājās spēkā Latvijā vēlāk tajā pašā gadā. Ar Saeimas deklarāciju tika noteikts, ka Latvijas interpretācijā termins „nacionālā minoritāte” attiecas tikai uz Latvijas pilsoņiem un nav piemērojams pastāvīgiem likumīgiem iedzīvotājiem, kuri nav Latvijas vai citas valsts pilsoņi.²⁶ Citas deklarācijas daļas ierobežoja konvencijas valodu noteikumu piemērošanu konkrētiem minoritāšu valodu izmantojuma gadījumiem apgabalos, ko tradicionāli apdzīvo nacionālās minoritātes (10.2. un 11.3. pantī).

Vispārējā konvencija satur vairākus nosacījumus attiecībā uz nacionālo minoritāšu politiskajām tiesībām. Daži no tiem atspoguļo politiskās saistības, ko ietver 1990. gada Kopenhāgenas tikšanās dokuments.²⁷ Saskaņā ar Kopenhāgenas tikšanās dokumenta 4. daļu EDSO dalībvalstis uzņēmušās vairākas saistības attiecībā uz nacionālajām minoritātēm. Šajās saistībās iekļauts teikums, ka tās „cienīs nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības efektīvi piedalīties valsts lietās, ieskaitot piedalīšanos lietās, kas skar minoritāšu identitātes aizsardzību un veicināšanu.”

XIII. VĒLĒŠANU DIENA

A. BALSŌŠANA

EDSO/ODIHR misija neveica sistemātisku vai visaptverošu vēlēšanu dienas novērošanu, bet kopā ar EDSO Parlamentārās asamblejas delegāciju apmeklēja 88 vēlēšanu iecirkņus visos 5 vēlēšanu apgabalos gan pilsētās, gan lauku rajonos. Novērotāji secināja, ka apmeklētie

²³ „Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc tautības”, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes iedzīvotāju reģistra dati uz 2006. gada 16. augustu. Ārlietu ministrija:

www.mfa.gov.lv/lv/latvia/integracija/integrācijas-politikacopy/

²⁴ Latvijas CVK tīmekļa vietne: www.cvk.lv/cgi-bin/wdbcgiw/base/saeima9.GalRezS9.vis

²⁵ ETS Nr. 157

²⁶ 2. pants. „Latvijas Republika paziņo, ka termins „nacionālās minoritātes”, kas nav definēts Konvencijā, Konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu. Personas, kas nav Latvijas vai citas valsts pilsoņi, bet pastāvīgi un legāli dzīvo Latvijas Republikā, nepieder nacionālajai minoritātei Konvencijas izpratnē atbilstoši attiecīgajā Latvijas Republikas deklarācijā sniegtajai nacionālās minoritātes definīcijai, bet kas sevi identificē ar šai definīcijai atbilstošu nacionālo minoritāti, var izmantot Konvencijā paredzētās tiesības, ja vien likums nenosaka izņēmumus.”

²⁷ EDSO, EDSA Cilvēka faktora konferences Kopenhāgenas tikšanās dokuments, 1990. gads.

vēlēšanu iecirkņi tika kopumā labi un efektīvi vadīti un konsekventi tika pildītas visas juridiskās un administratīvās prasības. Vēlētāju pase tika rūpīgi pārbaudītas un tajās iespieda zīmogus, kā to nosaka likums. Vēlētāju vārdi tika apkopoti sarakstos, un katrs balsotājs saņēma pilnu vēlēšanu zīmju komplektu un apzīmogotu aploksni.

Lai arī vēlēšanu norise bija labi organizēta un profesionāla, EDSO/ODIHR misija ievēroja dažas problēmas, kuras vajadzētu atrisināt līdz nākamajām vēlēšanām:

- vēlētāji ne vienmēr izmantoja nodrošinātos aizslietņus, un vēlēšanu iecirkņu komisijas locekļi bieži neierosināja to darīt. Daudzviet šādu aizslietņu bija par maz konkrētajam vēlētāju skaitam. Turklāt dažos vēlēšanu iecirkņos tika novērota ģimenes kopīga balsošana, kas ir pretrunā ar CVK norādījumiem;
- daudzi vēlēšanu iecirkņi apkalpoja ļoti lielu skaitu vēlētāju, kas bieži bija 3000 un 4000 robežās, tādējādi radot garas rindas un sastrēgumus daudzās atrašanās vietās. Dažviet bija izveidots tikai viens vēlēšanu iecirknis, lai apkalpotu visus attiecīgās apdzīvotās vietas vēlētājus;
- Kārtība, kādā notika atbrīvošanās no neizmantotajām vēlēšanu zīmēm dažos gadījumos uzskatāma par neapmierinošu. Balsojot Saeimas vēlēšanās, vēlētājiem izsniedz vēlēšanu zīmju komplektu, viena vēlēšanu zīme katrai partijai vai apvienībai, kas piedalās vēlēšanās. Vēlētājs pēc saviem ieskatiem izvēlas vienu no tiem un nobalso „par” vai „pret” konkrētiem kandidātiem, un ieliek zīmi apzīmogatā aploksnē pirms tās ievietošanas vēlēšanu kastē. Pēc tam vēlētājs var atbrīvoties no atlikušajām vēlēšanu zīmēm vēlēšanu iecirknī vai doties prom, tās saglabājot. Lai nodrošinātu balsošanas aizklātību, vēlētāji, kuri izvēlas paturēt neizmantotās vēlēšanu zīmes, var paņemt vēl vienu savas izmantotās vēlēšanu zīmes un citu zīmju eksemplārus, lai iegūtu pilnu komplektu. Netika novērots konsekvents veids, kādā tiktu piedāvātas šīs aizvietošanas zīmes, kas ļoti bieži bija izvietotas uz galdiem ārpus vēlēšanu zonas bez aizslietņiem, tādējādi iespējams kompromitējot vēlētāju balsošanas aizklātību;
- lai balsotu, personai jāuzrāda derīga pilsoņa pase kā identifikācijas dokuments, un neskatoties uz CVK centieniem pirms vēlēšanām atgādināt iedzīvotājiem atjaunot pases, ir bijuši daži gadījumi, kad vēlēšanu iecirkņu komisijas bija spiestas atteikt potenciālajiem vēlētājiem, jo viņu pasēm bija beidzies derīguma termiņš;
- tika novērots gadījums, kad divi autobusi ar vēlētājiem no cita vēlēšanu apgabala ieradās vēlēšanu iecirknī Rīgas rietumu daļā. Tas nebija likuma pārkāpums, jo vēlētājiem bija atļauts balsot jebkurā vēlēšanu iecirknī. Tomēr papildus tam, ka pie vēlēšanu iecirkņa, kas nebija gaidījis šos vēlētājus, izveidojās garas rindas, pastāv arī iespējamība, ka šāda vēlētāju transportēšana no viena vēlēšanu apgabala uz citu var tikt pretlikumīgi izmantota.

2002. gadā (8. Saeimas vēlēšanās) vēlēšanu iecirkņos tika novērota policistu klātbūtne un iesaistīšanās vēlētāju pasu pārbaudē, kas bija pamatā ieteikumiem ziņojumā. 9. Saeimas vēlēšanās viņu klātbūtnē tika ievērojami samazināta lielākajā daļā valsts apgabalu, pamatojoties uz abpusēju CVK un policijas vadības lēmumu. Vietējiem policijas iecirkņiem izsniedza ieteikumus par viņu klātbūtnes ierobežošanu, nodrošinot to tikai vēlēšanu iecirkņa tuvumā, un šos norādījumus iekļāva apmācībā, kuru vietējiem vēlēšanu komisijām sniedza CVK

priekšsēdētājs. Pretēji šiem ieteikumiem novērotāji konstatēja policistu klātbūtni dažos vēlēšanu iecirkņos.

EDSO/ODIHR novērotāji uzraudzīja balsošanu ārpus vēlēšanu iecirkņa, dodoties uz ieslodzījuma iestādi un veco ļaužu pansionātu. Lai arī vienai no novērotāju komandām tika ziņots par it kā neatbilstošām darbībām, balsojot ārpus vēlēšanu iecirkņa, pēc rūpīgas dokumentu apskates tika secināts, ka apsūdzības bija nepamatotas un ka vēlēšanu procesu nodrošinājušās personas ir rīkojušās atbilstoši juridiskajām un administratīvajām prasībām.

B. REZULTĀTU SKAITĪŠANA UN TABULU SASTĀDĪŠANA

Vēlēšanu zīmes tika saskaitītas tūlīt pēc vēlēšanu iecirkņu slēgšanas. EDSO/ODIHR misijas novērotāji uzraudzīja šo procesu ierobežotā skaitā vēlēšanu iecirkņu. Skaidri noteiktas kārtības instrukcijas un veidlapas, kas palīdzēja veikt balsu skaitīšanu un tabulu sastādīšanu veicināja efektīvu ziņošanu gan par vēlēšanu pagaidu rezultātiem, gan par to galīgajiem rezultātiem. Neskatoties uz to, ka bija jau vēls vakars, komisijas locekļi veica darbības rūpīgi un kvalitatīvi, pievēršot īpašu uzmanību detaļām. Misijas apmeklētajās vietās ierēdņi veica visas nepieciešamās darbības, ieskaitot otrreizēju balsu skaitīšanu katrā tās posmā.

Balsu skaitīšana notika divos posmos. Pirmais posms ietvēra sensitīvo vēlēšanu materiālu kontroli un par katru partiju vai apvienību nodoto balsu skaitīšanu. Noslēdzoties šim posmam, rezultātus lielākajā daļā vēlēšanu iecirkņu nekavējoties ievada datorizētā programmatūrā, lai nodrošinātu secīgu datu pārraidi no rajona uz CVK. Vietās, kur šīs iespējas bija ierobežotas vai kur komisijas saskārās ar sakaru problēmām, rezultāti tika paziņoti ar tālruni, faksa vai e-pasta starpniecību, lai tos varētu ievadīt CVK tīmekļa vietnē un padarīt pieejamus plašsaziņas līdzekļiem dažas stundas pēc vēlēšanu iecirkņu slēgšanas.

Otrā posma laikā tika skaitītas „par” balsis, kas nodotas par atsevišķiem kandidātiem. Saskaņā ar likumu, komisijas drīkst skaitīt šīs balsis nekavējoties vai atlikt skaitīšanu līdz nākamajai dienai. Lielākajā daļā apmeklēto vēlēšanu iecirkņu komisijas izvēlējās turpināt skaitīšanu bez ilga pārtraukuma. Politisko partiju pārstāvjiem, novērotājiem un plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem bija ļauts piedalīties ikvienā procesa posmā. Tomēr ļoti maz novērotāju palika uzraudzīt skaitīšanu. Tika arī novērots, ka pārsvarā partiju novērotāji devās prom tūlīt pēc pirmā posma beigām. EDSO/ODIHR misija apmeklētajās vēlēšanu vietās skaitīšanas procesu pārskatāmība bija teicama un novērotāju piekļuve netika ierobežota. Vēlēšanu ierēdņi bija atsaucīgi, nodrošinot dokumentu kopijas vai atļaujot novērotājiem pierakstīt rezultātus savām atskaitēm.

Liela nozīme tiek piešķirta pieaugošam datoru izmantojumam, lai vēlēšanu iecirkņos sastādītu gala protokolus. Lielākajā daļā atrašanās vietu dators bija pieejams turpat, kaut arī bieži tas atradās atsevišķā telpā. Programmatūra ietver iekšējo pārbaudi, lai apstiprinātu ievadīto datu precizitāti. Pēc vēlēšanu iecirkņa priekšsēdētāja ieskatiem kā „oficiālo” protokolu drīkstēja izmantot vai nu oriģinālo rakstveida protokola kopiju, vai tā elektroniskā versiju. Vietās, kur bija pieejams tikai rakstveida protokols, rajona komisija ievadīja rezultātus datu bāzē.

Katra vēlēšanu iecirkņa protokola dati tiek iekļauti rajona mēroga rezultātos. Tabulās ievadītos rajona datus, kā arī protokolus no visiem vēlēšanu iecirkņiem nosūta uz CVK, kur katra oriģinālā vēlēšanu iecirkņa protokola datus ievada atkārtoti. Šī divpakāpju datu ievades sistēma ir efektīvs pārbaudes līdzeklis, kas veicina precīzu galīgo rezultātu paziņošanu.

XIV. REZULTĀTU PAZIŅOŠANA

Galīgos rezultātus paziņoja 25. oktobrī, 18 dienas pēc vēlēšanām. Rezultāti ietvēra detalizēti saskaitītas „par” un „pret” balsis, kas vēlēšanu zīmēs nodotas par atsevišķiem kandidātiem, tādējādi nosakot, kuri kandidāti ieguvuši mandātus. Vēlēšanās piedalījās apmēram 60 procenti balsstiesīgo vēlētāju, kas liecināja par ievērojamu kritumu no 72,5 procentiem dalībnieku 2002. gadā. Vēlētāju līdzdalības rādītājs Latvijā bija 61 procents, savukārt ārzemēs – 22 procenti.

Septiņas partijas/apvienības pārvarēja 5 procentu barjeru un tiek pārstāvētas jaunajā Saeimā. Jaunā Saeima uzsāka darbu 7. novembrī, un prezidente Vaira Vīķe-Freiberga oficiāli lūdza Aigaram Kalvītim veidot jauno valdību.

XV. IETEIKUMI

EDSO/ODIHR piedāvā varas institūcijām, politiskajām partijām un Latvijas pilsoniskajai sabiedrībai izskatīt šādus ieteikumus par vēlamo vēlēšanu prakses uzlabošanu. Tos paredzams lasīt kopā ar ieteikumiem, kas minēti iepriekšējos EDSO/ODIHR ziņojumos.

1. Vajadzētu izstrādāt noteikumu, kas paredz, ka neatkarīgie kandidāti piedalās Latvijas vēlēšanās saskaņā ar 1990. gada Kopenhāgenas tikšanās dokumentu.
2. Atbilstoši iepriekšējiem EDSO/ODIHR un citu starptautisku organizāciju ieteikumiem, Saeimai vajadzētu izskatīt jautājumu par balsstiesību piešķiršanu Latvijas nepilsoņiem pašvaldību vēlēšanās. Turklāt valdībai jāturpina intensīvos centienus mudināt nepilsoņus uzsākt un paveikt naturalizācijas procesu.
3. Tiesiskais ierobežojums, kas neļauj Centrālajai vēlēšanu komisijai nodrošināt izglītojošus materiālus minoritāšu valodās, vēl joprojām rada informācijas trūkumu ievērojamai vēlētāju daļai. Lielajām sabiedrības daļām, kas runā minoritāšu valodās, vajadzētu saņemt materiālus arī citās, nevis tikai latviešu valodā. Tiek ieteikts Ministru kabinetam izmantot savas pilnvaras, lai atļautu CVK veidot izglītojošus materiālus, informāciju vēlētājiem un citus saistītos dokumentus gan latviešu, gan krievu valodā.
4. Vajadzētu skaidrāk izteikt Politisko organizāciju finansēšanas likuma attiecināmību uz trešo personu darbībām, kas veiktas, lai atbalstītu vēlēšanu kampaņu vai kampaņas laikā, vēlams ar likumdošanas grozījumu starpniecību.
5. Pirms nākamajām Saeimas vēlēšanām Saeimai vajadzētu izskatīt noteikumus saistībā ar kandidatūras noraidīšanu, pamatojoties uz lustrācijas nosacījumiem.
6. Vajadzētu uzlabot darbu ar sabiedrību, lai atgādinātu partijām, apvienībām un vēlētājiem par viņu tiesībām izvirzīt personas, kuras piedalās vēlēšanu komisijās. Vajadzētu izstrādāt procesuālos noteikumus attiecībā uz veidu, kādā padomes izskata piedāvātās kandidatūras, un kārtību, kādā tiek balsots par kandidātiem, lai nodrošinātu godīgu vietu sadalījumu kandidatūras ieteikušo partiju, apvienību un vēlētāju grupu vidū.

7. Ar vēlētāju informēšanas programmu, vēlēšanu ierēdņu apmācības un aizslietņu izvietojšanas vēlēšanu iecirkņos starpniecību vajadzētu uzlabot pasākumus, kas nodrošina balsošanas aizklātību. Vēlēšanu iecirkņos vajadzētu nodrošināt papildu aizslietņus, kuriem būtu pilnībā jāgarantē balsošanas aizklātība.
8. Ņemot vērā nepieciešamību nodrošināt balsošanas aizklātību, vajadzētu izskatīt kārtību, kādā notiek atbrīvošanās no neizmantotajām vēlēšanu zīmēm.
9. Vajadzētu izskatīt jautājumu par vēlēšanu iecirkņu skaita palielināšanu līdz nākamajām vēlēšanām, lai novērstu garu rindu un sastrēgumu veidošanos atsevišķās vietās. Šajā sakarā 1500 varētu būt maksimālais vēlētāju skaits, ko apkalpo katrs vēlēšanu iecirknis.
10. Vēlēšanu iecirkņu atrašanās vietu izvēli vajadzētu plānot tā, lai uzlabotu piekļuvi vecāka gadu gājuma vēlētājiem un vēlētājiem ar īpašām vajadzībām.
11. Ņemot vērā stingrās prasības un pārbaudes metodes, kuras Latvijā ievēro, izsniedzot pases, faktam, ka pases derīguma termiņš beidzies, nevajadzētu liegt iespēju balsot vēlētājiem, kas citādi ir tiesīgi to darīt.
12. Ar CVK noteikumu vai vēlēšanu likumdošanas grozījumu starpniecību vajadzētu precizēt novērotāju, tai skaitā vietējo objektīvo novērotāju, akreditācijas kārtību un to tiesības.

1. PIELIKUMS: OFICIĀLO REZULTĀTU KOPSAVILKUMS

Partijas un apvienības, kas pārvarējušas 5 procentu barjeru	Derīgo vēlēšanas zīmju skaits procentu izteiksmē	Mandātu skaits
Tautas partija	19.56	23
Zaļo un Zemnieku savienība	16.71	18
Jaunais laiks	16.38	18
Saskaņas Centrs	14.42	17
Latvijas Pirmās partijas un partijas Latvijas Ceļš vēlēšanu apvienība	8.58	10
Apvienība Tēvzemei un Brīvībai/LNNK	6.94	8
Politisko organizāciju apvienība "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā"	6.03	6
Kopā	88.62	100

Avots: CVK tīmekļa vietne www.cvk.lv/cgi-bin/wdbcgiw/base/saeima9.GalRezS9.vis

PAR EDSO/ODIHR

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (ODIHR) ir EDSO galvenā institūcija, kas palīdz dalībvalstīm „nodrošināt cilvēktiesību un pamatbrīvību respektēšanu, ievērot likuma varu, sekmēt demokrātijas principu veicināšanu un (..) izveidot, stiprināt un aizsargāt demokrātiskās institūcijas, kā arī veicināt toleranci sabiedrībā” (1992. gads, Helsinku dokuments).

ODIHR, kas atrodas Varšavā, Polijā, tika izveidots kā birojs, kas atbalsta brīvas vēlēšanas, 1990. gada Parīzes samita laikā un sāka savu darbību 1991. gada maijā. Pēc gada biroja nosaukumu mainīja, lai paplašinātu biroja mandātu, iekļaujot cilvēktiesības un demokratizāciju. Šobrīd tas nodarbina vairāk nekā 100 darbinieku.

ODIHR ir Eiropas galvenā aģentūra **vēlēšanu novērošanas** jomā. Tā vada un organizē tūkstošiem novērotāju izvietojumu, lai izvērtētu, vai vēlēšanas EDSO zonā notiek saskaņā ar nacionālo likumdošanu un starptautiskajiem standartiem. Aģentūras unikālās metodes nodrošina visaptverošu ieskatu visās vēlēšanu procesa daļās. Ar atbalsta programmu starpniecību ODIHR palīdz dalībvalstīm uzlabot vēlēšanu iekārtu.

Biroja **demokratizācijas** pasākumi ietver šādas tematiskās jomas: likuma vara, likumdošanas atbalsts, demokrātiska vadība, migrācija un kustības brīvība, un dzimumu vienlīdzība. Katru gadu ODIHR īsteno vairākas mērķtiecīga atbalsta programmu, cenšoties gan sekmēt un uzlabot EDSO kritēriju ievērošanu valstīs un veicināt demokrātisku struktūru veidošanos.

ODIHR uzrauga, vai dalībvalstis pilda EDSO cilvēka faktora saistības, un atbalsta **cilvēktiesību** aizsardzības uzlabošanu. Katru gadu institūcija organizē arī vairākas sanāksmes, lai pārbaudītu, kā dalībvalstīs tiek īstenotas EDSO uzliktās cilvēka faktora saistības.

Diskriminācijas novēršanas un **tolerances** jomā ODIHR dalībvalstīm nodrošina atbalstu EDSO saistību īstenošanā un reakcijas veicināšanā attiecībā uz naida iespaidā paveiktiem noziegumiem un rasisma incidentiem, ksenofobiju, antisemitismu un citām neiecietības izpausmēm. Ar toleranci un diskriminācijas novēršanu saistītie ODIHR pasākumi tiek vērsti uz šādām jomām: likumdošana, apmācība tiesībaizsardzībā, uzraudzība, ziņošana un reakcijas sekmēšana attiecībā uz naida iespaidā paveiktiem noziegumiem un incidentiem, kā arī izglītības pasākumi, lai veicinātu toleranci, cieņu un abpusēju izpratni.

ODIHR sniedz padomus dalībvalstīm par to politiku saistībā ar **čigānu** (romi un sinti²⁸) minoritāšu grupām. Šī institūcija sekmē kapacitātes stiprināšanu un sakaru tīklu veidošanu romu un sintu sabiedrības grupu vidū, un veicina romu un sintu pārstāvju līdzdalību politikas izstrādes institūcijās. Birojs darbojas arī kā informācijas apstrādes un izplatīšanas centrs, lai veicinātu informācijas apmaiņu saistībā ar romu un sintu jautājumiem nacionālā un starptautiskā mērogā.

Visi ODIHR pasākumi tiek veikti, saskaņojot tos un cieši sadarbojoties ar EDSO dalībvalstīm, EDSO institūcijām un vietējiem birojiem, kā arī ar citām starptautiskām organizācijām.

Papildu informāciju varat iegūt, apmeklējot ODIHR tīmekļa vietni (www.osce.org/odihhr).

²⁸

Ar vārdu sinti Eiropas kontekstā apzīmē romu tautas apakšgrupu. Šīs grupas pārstāvji ir ieceltojuši Vācijā XIX gs., un tāpēc, mūsdienās, vairākums no tiem ir Vācijas pilsoņi. Šodien sinti dzīvo ne tikai Vācijas teritorijā, bet arī Austrijā, Šveicē, Ziemeļitālijā, Beļģijā, Nīderlandē un Centrāleiropā. Latvijā sinti nedzīvo. «Sinti»/ Dictionary of Race, Ethnicity & Culture, Ibid., p.308. *Tulk.piez.*